

SANDRA JĒKABSONE

Fiskālās ilgtspējas draudi

LU Biznesa, vadības un ekonomikas fakultātes asociētā profesore

Valsts fiskālā ilgtspēja ir valdības spēja nodrošināt pašlaik realizētās fiskālās politikas turpināšanos, pildot finansiālos pienākumus, piemēram, nodrošināt noteiktus sabiedriskos pakalpojumus, pensiju un citu sociālo pabalstu izmaksas, kā arī atmaksājot uzņemtās saistības, piemēram, regulāri veikt kredītprocenta maksājumus un nomaksāt aizņemtā kapitāla apjomu. Fiskālās ilgtspējas neatņemama sastāvdaļa ir valsts parāda līmenis, ko parasti izsaka procentos no IKP. Lai gan Latvijā šobrīd valdības parāds attiecībā pret IKP sastāda 40,1% un ir viens no zemākajiem Eiropas Savienībā, tomēr absolūtajos skaitļos tā apjoms uz vienu valsts iedzīvotāju ir gandrīz 4800 eiro. Tas rada ievērojamu slogu. Katru gadu no valsts budžeta tiek novirzīti ievērojami līdzekļi parāda apkalpošanai. Turklāt, tā kā lielākā daļa valdības parāda ir ārējais parāds, šie līdzekļi aizplūst no valsts, neradot papildus ienākumus iekšzemē.

Ekonomikas teorijā ir noteikts – lai saglabātu valsts fiskālo ilgtspēju, valsts parāda pieaugums nevar pārsniegt IKP pieaugumu. Attiecībai starp nominālo parādu un nominālo IKP ilgā laika posmā ir jābūt nemainīgai. Pretējā gadījumā var veidoties situācija, kad valdība vairs nespēj uzturēt parādu. Fiskālās ilgtspējas draudi ir saistīti arī ar iedzīvotāju skaita samazināšanos (vidēji par 2% ik gadu), un sabiedrības novecošanos, kas prasa papildus izdevumus no valsts budžeta, kā arī salīdzinoši zemo IKP pieaugumu – no 2012. līdz 2016. gadam vidējais IKP pieaugums Latvijā sasniedza 2,7% gadā. Tādējādi parāda slogs uz vienu valsts iedzīvotāju nākotnē var pieaugt, un tas jau šobrīd liek pārskatīt spēkā esošo nodokļu politiku, lai kāpinātu ieņēmumus budžetā. Gaidāmais nodokļu sloga pieaugums savukārt var negatīvi ietekmēt jau tā salīdzinoši vājo iekšzemes pieprasījumu, liekot mājāsaimniecībām un uzņēmumiem mazināt izdevumus. Problēmas rada arī valdības realizētā fiskālā politika, jo Latvijas valdība pastāvīgi veido budžetu ar deficītu, kā arī budžeta rezervju trūkums, kas ļautu mazināt ekonomisko svārstību radītās negatīvās sekas un pārciest nākamās ekonomiskās krīzes.

Negaidītu slogu valsts finansēm var radīt arī dažādi ārējie satricinājumi, piemēram, straujš resursu (naftas, dabasgāzes u.c.) cenu kāpums, geopolitiskās situācijas pasliktināšanās un parādu krīze eirozonas valstīs. Pieaugošais parādu slogs bija iemesls, kāpēc ES 2011. gadā pieņēma likumdošanas paketi jeb sešpaku, kuras mērķis bija stiprināt Stabilitātes un izaugsmes pakta darbību un paplašināt fiskālās nelīdzsvarotības uzraudzību eirozonā. Tomēr atklāts paliek jautājums par katras valsts atbildību un rīcības spēju savas fiskālās ilgtspējas nodrošināšanā.

IRINA KOSTINA

Izmaiņas Darba likumā – pie diskusijas būs jāatgriežas

ZAB Ellex Kļaviņš zvērināta advokāte

Augusta vidū spēkā stājās grozījumi Darba likumā, – sen gaidīta un plaši apspriesta reforma darba tiesisko attiecību jomā, kas, diemžēl, liek vilties. No likumprojekta «izzuduši» vairāki ļoti būtiski punkti, par kuriem ar Labklājības ministriju aptuveni gada garumā bija diskutējuši pārstāvji no Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības, Darba devēju konfederācijas, Ārvalstu investoru padomes, Valsts darba inspekcijas. Ar nozīmīgiem grozījumiem Darba likumā bija iecerēts līdzsvarot darba ņēmēju un darba devēju tiesiskās attiecības, un tāpēc piedāvātie likuma grozījumi faktiski bija solis uzņēmējdarbības vides uzlabošanas virzienā. Valdībā apjomīgais likumprojekts tika skatīts jūnija sākumā un Ministru kabineta lēmums bija nodalīt būtiskākos (un, saprotams, tāpēc arī – strīdīgākos) punktus no tiem, kas pārāk lielu rezonansi neradīja. Tāpēc Saeimā nonāca faktiski tikai tie grozījumi Darba likumā, par kuriem īpaši strīdu nebija. Tie ir labi un vajadzīgi grozījumi, taču jāuzsver, ka aiz borta šoreiz palika teju visi svarīgākie uzlabojumi, pie kuriem nāksies atgriezties atkal, jo Darba likums ir viens no pamata kritērijiem, ko līdz ar nodokļu sistēmu vērtē ārvalstu investori. Diemžēl, arī pēc likuma grozījumu pieņemšanas Latvijā šajā jautājumā jūtam atpakaļ no saviem tuvākajiem konkurentiem cīņā par investīcijām.

Viens no nozīmīgākajiem jautājumiem, ko bija iecerēts mainīt, skar virsstundu darba apmaksu. Likuma grozījumi paredzēja, ka par pirmajām divām virsstundām virs normālā darba laika būtu jāmaksā piemaksa 50% apmērā no darbiniekam noteiktās stundas algas likmes, bet nākamās virsstundas jāapmaksā pilnā apmērā. Šobrīd Latvijas likumā noteikts, ka par visām virsstundām jāmaksā piemaksa pilnā apmērā. Tāpēc darba devēji mēdz šīs virsstundas slēpt. Piemēram, nosakot piemaksas pie algas, kas parasti ir krietni mazākas par algas līmeni un ir tuvu vai nu minētajiem 50% vai pat mazākas. Jāuzsver, – virsstundu apmaksu pilnā apmērā neparedz nedz Lietuvas, nedz Igaunijas likumi – abās valstīs 50% nosacījums attiecas uz visām virsstundām (ne tikai pirmajām divām).

Otra nozīmīga pārmaiņa, kas dienas gaismu tā arī nav ieraudzījusi, skar arodbiedrību biedrus. Šobrīd ikviens arodbiedrības biedrs no darba var tikt atbrīvots tikai ar arodbiedrības piekrišanu, un ar likuma grozījumiem šādu – ar darbinieka kompetenci un attieksmi pilnībā

nesaistītu izņēmuma situāciju – bija iecerēts attiecināt tikai uz arodbiedrību pilnvarotām amatpersonām. Tas būtu loģiski, jo liela uzņēmuma arodbiedrības amatpersona dažkārt varētu būt uzņēmuma īpašniekiem vai vadībai netīkama persona, tāpēc ir nepieciešams darba tiesisko attiecību aizsardzības mehānisms. Taču automātiski attiecināt šo normu uz ikvienu arodbiedrības biedru nav vajadzīgs, jo darbinieki šo iespēju dažkārt izmanto ar mērķi aizkavēt darba attiecību izbeigšanu. Arī arodbiedrībām nav likumā paredzēta nekāda atbildība, ja darba devējs ir spiests vērsties tiesā ar prasību par darba attiecību izbeigšanu un arodbiedrības atteikums piekrist darba attiecību izbeigšanai ir izrādījies nepamats. Šāda pieeja netiek izmantota citur Eiropā. Turklāt, likuma grozījumos bija paredzēts, ka, pārtraucot darba attiecības ar arodbiedrībā esošu darbinieku, ar arodbiedrību ir jākonsultējas.

Treškārt, cilvēku ar invaliditāti nodarbināšana. Šobrīd likums turpina ierobežot darba devējus, jo uzteikt darbu cilvēkiem ar invaliditāti faktiski var tikai pārbaudes laikā un konstatējot būtiskus pārkāpumus darba laikā. Citos gadījumos, piemēram, samazinot darbinieku skaitu, cilvēku ar invaliditāti atbrīvot nevar. Vai praksē tas sargā cilvēku ar invaliditāti iespējas darba tirgū? Tieši pretēji, – zinot esošo situāciju, uzņēmēji izvairās šādus cilvēkus pieņemt darbā. Atceļot ierobežojumus attiecībā uz cilvēkiem ar invaliditāti, tiktu līdzsvarotas darba devēju un darbinieku tiesības, kas būtu ieguvums abām pusēm.

Jaunajā Darba likuma redakcijā ir veikti vairāki uzlabojumi, precizētas darbinieku un darba devēju attiecības. Piemēram, ir skaidri norādīts, ka atlīdzība par konkurences ierobežojumu ir jāmaksā pēc darba tiesisko attiecību izbeigšanās. Likuma grozījumi precizē darba devēja tiesības atkāpties no konkurences ierobežojuma. Proti, gadījumā, ja darbinieks iesniedz uzteikumu un darba devējs nesaskata draudus situācijā, ja darbinieks sāktu strādāt pie konkurenta, viņš var no nekonkurēšanas pienākuma atkāpties līdz darba līguma izbeigšanās dienai, un kompensācija šādā gadījumā nav jāmaksā. Šie grozījumi ir būtiski, ņemot vērā neviennozīmīgo tiesu praksi par darba devēja tiesībām vienpusēji atkāpties no konkurences ierobežojuma darbinieka uzteikuma termiņā. Tomēr pie nozīmīgākajiem likuma grozījumiem būs vēl jāatgriežas, un jāizdara izšķiršanās, kas, iespējams, neapmierinās visus, tomēr būs vērsta uz attīstību.

No likumprojekta «izzuduši» vairāki ļoti būtiski punkti.

**dienas
bizness**

www.db.lv
rus.db.lv

Galvenā redaktore
Līva Melbārde
liva.melbarzde@db.lv
+371 67084442

Galvenās redaktora vietnieks
Raivis Bahšteins
raivis.bahsteins@db.lv

Numura redaktore
Zane Atlāce-Bistere
zane.atlace-bistere@db.lv

Pielikumu redaktore
Ingrīda Drazdovska
ingrida.drazdovska@db.lv

Investora redaktors
Jānis Škupelis
janis.skupelis@db.lv

Redakcija
Andrejostas 23, Rīga, LV-1045
+371 67273311, fakss 67063168

Abonēšanas nodaļa
abonementa@db.lv
+371 67063333

Reklāma
reklama@db.lv
+371 67297076

Citēšanas gadījumā atsauce obligāta. Pārpublicēšana tikai ar rakstisku atļauju.
Reģistrācijas apliecības nr. 1139.
Iespiests Poligrāfijas grupa MOKUSA.
Mētiens 7000.

Var tikai piekrist tiem ekonomistiem, kuri saka, ka kopš krīzes laika Latvijā tā arī nav spējusi īstenot strukturālās reformas. [...] Tā rezultātā esam nonākuši situācijā, kad par pārkaršanas pazīmēm jārunā faktiski jau pie 4% izaugsmes tempa,

Ilmārs Rimšēvičs, Latvijas Bankas prezidents (LETA).